

Mesnevî’de Mevlâna’nın Eğitim Anlayışı ve Eğitimcinin Özellikleri

Mawlana's Concept of Education in Mesnevi and the Characteristics of the Educator

Selman KARADAĞ¹

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8732-235X>

E. mail: selmankaradag@selcuk.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.32955/neuram2023-12-8.ch24>

Abstract:

Rumi is a thinker who lived in the thirteenth century and is seen to have a multifaceted personality from the works he revealed and the interruptions in his life. He is valuable and knowledgeable, offering precise opinions on solving different issues and situations.

Mathnawi, among the works of Rumi, who knows how to live his name until today and consists of about 26 thousand principalities, has also been an essential place among Turkish and world literature for centuries.

According to Rumi, who makes her views on education and training at every opportunity in Mathnawi, education is essential for developing the existing one, and a well-trained educator can eliminate this need.

According to him, an education in which the tutorial is at the center has much power over man, and only from all kinds of swamps that he has entered can save this education. Rumi, who has managed to influence the masses for centuries with these Qur’an-centered thoughts, also argues that an education that is human-oriented and not based on human nature will not give good results.

In this paper, Rumi’s thoughts and views on education and training have been tried to be revealed by giving examples from his Mathnawi. In addition, according to him, what are the qualities that a good educator should have been also explained with sample couplets.

Keywords: Rumi, Mathnawi, Education, Teacher.

---

¹ Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, Konya-TÜRKİYE

Özet:

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, XIII. yüzyılda yaşamış olan, ortaya koyduğu eserler ve yaşantısındaki kesintilerden çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğu görülen bir düşündürdür. Farklı konu ve durumlarda çözüme odaklı kesin görüşler sunan değerli bir âlimdir. İsmi bugünlere kadar yaşatmayı bilen Hz. Mevlâna'nın, eserleri arasında yer alan ve yaklaşık 26 bin beyitten oluşan *Mesnevî*'si de asırlardır Türk ve dünya edebiyatları arasında önemli bir yere sahiptir.

Mesnevî'de, eğitim ve öğretimle ilgili görüşlerini her fırsatta okuyuculara hissettiren Hz. Mevlâna'ya göre eğitim, mevcut olanın geliştirilmesi için önemli bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyacı da iyi yetişmiş bir eğitimci giderebilir. Ona göre, öğreticinin merkezde olduğu bir eğitimin insan üzerindeki gücü çok fazladır ve insanı girmiş olduğu her türlü bataklıktan ancak aldığı bu eğitim kurtarabilir. Kur'ân merkezli bu düşünceleri ile asırlardır büyük kitleleri etkilemeyi başaran Hz. Mevlâna, ayrıca insan odaklı ve insan fıtratı üzerine kurulu olmayan bir eğitimin de güzel sonuçlar vermeyeceğini savunan biridir.

Bu bildiriye, Hz. Mevlâna'nın eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri ve görüşleri *Mesnevî*¹ isimli eserinden örnekler verilerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ona göre iyi bir eğitimcide olması gereken vasıfların neler olduğu da yine örnek beyitlerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Mesnevî, Eğitim, Öğretim, Öğretmen,

***

Giriş:

Mutasavvıf, düşünür, âlim, şair, İslam hukukçusu ve iyi bir eğitimci olan Hz. Mevlâna, doğduğu Horasan bölgesindeki bugünkü Afganistan sınırları içinde kalan Belh'ten, küçük yaşlarda göç ederek ailesi ile Konya'ya yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Onun eğitim hayatı, dönemin ünlü din bilginlerinden olan babası Sultânü'l-ulemâ Bahâeddin Veled tarafından şekillenmiştir. Sonrasında ise babasının müridi olan Seyyid Burhâneddin Tirmizî, Hz. Mevlâna'nın manevi şahsiyetinin şekillenmesinde büyük rol almıştır. Zaten Hz. Mevlâna küçük yaşta onun terbiyesi ile meşgul olan Tirmizî, Hz. Mevlâna'nın babasının ölümünden sonra da Konya'ya gelerek onu irşad etmiş ve hem zahirî hem batınî ilimlerde onun kâmil birisi olması için gayret

---

¹ Bu çalışmada *Mesnevî*'den yapılan atıflarda, Veled [Çelebi] İzbudak (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991)'ın tercümesi esas alınmıştır. Örnek beyitler için öncelikle cilt numarası ardından da beyit numarası parantez içinde belirtilmiştir.

göstermiştir. Hz. Mevlâna, Halep ve Şam'da uzun yıllar eğitimine devam etmiş ve dönemin ünlü âlimleri olan Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Osman-ı Rûmî, Evhadüddin-i Kirmânî ve Sadreddin Konevî gibi isimlerden dersler almıştır. Tirmizî'nin vefatından sonra Hz. Mevlâna'yı bu yolda yalnız bırakmayan hocalarından birisi de hiç şüphesiz ki Şems-i Tebrizî'dir. Hz. Mevlâna'nın hayatındaki yeri bambaşka olan Şems-i Tebrizî ile görüşmeleri, onu halktan uzaklaştırırsa da onun manevi kimliğinin oluşumunda büyük etkiye vesile olmuştur. Şems ile Hz. Mevlâna arasındaki ayrılık ve kavuşmalarla geçen yılların ardından Şems'in vefatı üzerine Hz. Mevlâna yine büyük sarsıntılar geçirse de bu durum onun çıkmış olduğu manevi yolculuğunda birer merteye hâline dönüşmüş ve sonunda Hz. Mevlâna gibi bir şahsiyet ortaya çıkmıştır. Şems-i Tebrizî'den sonra Selâhaddin Zerkûb ve ilk halifesi olan Ahi Türk Oğlu Hüsameddin Çelebi, Hz. Mevlâna'yı hayata tekrar bağlayan dostları olmuştur. Hz. Mevlâna, yakın dost olarak benimsediği Zerkûb'un ölümü ile bir kez daha sarsılmıştır. Bu süreçte de maddi ve manevi yardımcısı Hüsameddin Çelebi onun destekçisi olmuştur. Öyle ki Hz. Mevlâna'ya Hüsameddin Çelebi'nin en büyük ve en önemli hizmeti, onun bugün bile kıtaları aşan üne sahip *Mesnevî*'sinin yazılmasında hem teşvik edici hem de bizzat yazıcı rolünü üstlenmesidir.

Hayatındaki tüm bu iniş çıkışlar ve buhranlı günlerle "hamdım, piştim, yandım" sözü mucibince manevi olgunluğa ulaşan Hz. Mevlâna'nın toplumun hemen her kesiminden insanla görüşüyor olması ve toplumda etkili bir yerinin olması onun derin bir âlim oluşu ve şairliği yanında iyi bir eğitimci ve yönlendirici olduğunun da göstergesidir. Çünkü ilerleyen bölümlerde de açıklanacağı üzere Hz. Mevlâna'nın, eğitimcide bulunması gereken vasıfları fazlasıyla taşıdığı bilinmekte ve hem yaşantısında hem de eserlerinde bunlar gayet açık şekilde görülmektedir.

Hz. Mevlâna'nın, asırlardır hem edebiyat hem tasavvuf yönüyle ele alınan ve hem batı edebiyatlarında hem de doğu edebiyatlarında sıklıkla başvuru alan eseri olan *Mesnevî*'nin, insanlar üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Ayrıca *Mesnevî* üzerinden toplumda kurulan sevgi temelli köprünün İslamiyet tacıyla taçlandırılması ve bu sayede kitlelerin dine ve topluma kazandırılması yönüyle de içerisinde eğitime dair birçok unsuru barındırmaktadır.

Mesnevî'nin içerisinde anlatılanlarda ortaya çıkan eğitim metotları, eğitimcinin ve talebenin vasıfları gibi daimî ve kalıcı mesajların bugün dahi hem doğuda hem batıda kabul gören eğitim modellerinde ve çocuklarda eğitim teorisi olan pedagoji bilimince kullanıldığı da görülmektedir. Dolayısıyla bu hususta, Hz. Mevlâna'nın insanları son derece iyi anladığını veya diğer bir deyişle *Mesnevî*'sinin birçok yönüyle insanın eğitimiyle alakalı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Hz. Mevlâna'nın, eğitim ve öğretimi birbirinden ayırarak birini "edep" diğeri ise "talim" olarak benimsemesi onun kendisinden önceki büyük âlim ve düşünürlerin yolundan gittiğini de göstermektedir. Buradaki öğretim kavramı üzerinde de çokça duran Hz. Mevlâna, kişinin öğrenmesinin üç farklı şekilde olacağını, bunlardan ilkinin insanlar arasındaki öğretim aşamaları olduğunu, diğeri ilahi bir öğretiyi olduğunu ve sonuncusunun da ruhun bedene olan öğretimi olduğunu bilmektedir.

İlahi öğretiyi, peygamberler ve Allah'ın seçkin kullarına bahşedilen bir öğretimdir. İnsan bedeninin hayattaki yolculuğu ise onun canı yani ruhu tarafından ona öğretilmektedir:

Can'ın gezip yürümesi niteliksizdir. Bedenimiz yolculuğunu canımızdan öğrenmiştir (3, s. 1981).

Öte yandan kişinin insanlar arasındaki öğretimi de Hz. Mevlâna için önemli olan bir diğeri öğrenme yoludur. Ona göre bireyin dışarıdan duyduğu şeyler, kişinin huyunu değiştirebilir:

Kulak, hakikate nüfuz ederse göz kesilir. Yoksa söz kulakta kalır, gönle tesir etmez (2, s. 862).

Öğretim hakkındaki bu düşüncelerini *Mesnevî*'de sıklıkla tekrar eden Hz. Mevlâna'ya göre eğitim, bireyin olumsuz, kötü veya yanlış davranış, alışkanlık ve fikirlere düşmeden evvel bilinçlendirilmesi, yönlendirilmesi ve hem aklının hem gönlünün saf tutulmasını sağlamaktır. İnsan yaradılışı itibarıyla her zaman için kötü alışkanlık veya düşüncelere açıktır ve o aldığı eğitim kadarıyla mantığını kullanarak kendini kurtarır veya bataklığa sürükler. Bu konuda Hz. Mevlâna, kişinin gönlü kiminleyse veya neredeyse oraya meyledeceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Yeni testi sidiği emerse artık su, ondan o pisliği gideremez!

Âlemde her şey, bir şeyi çekmektedir... Küfür, kâfiri, doğruluk, doğru yola götüreni!

Kehlibar da vardır, mıknaş da... Sen demir de olsan, saman çöpü de olsan elbette bir tuzağa düşersin!

Demirsen seni bir mıknaş kapar... Yok, saman çöpüysen kehlibara tutulur, ona gidersin!

İyi kişilerle dost olmayan, elbette kötülerin yanında yer alır, onlara komşu olur! (4, s. 1632-1637).

1. Hz. Mevlâna'nın Eğitim Anlayışından Hareketle Belirlenen Bazı Temel Kavramlar

Hz. Mevlâna'nın eserleri arasında özellikle *Mesnevi*'deki anlatım tarzı veya söyleyiş biçimi, esasında onun nasıl bir eğitimci veya yönlendirici olduğunu bizlere açık şekilde göstermektedir. Onun temeldeki amacı, terbiye ve ahlâk kavramları üzerinden insan merkezli bir faaliyettir. Bu faaliyette tek gaye insanın ilahi bir ahlâkla ahlâklanması ve kendisini yetiştirerek olgunlaşmasıdır. Hz. Mevlâna'ya göre bilgi, birikim veya alışkanlıklar eğitim sayesinde kazanılır ve kişi onu kendi varlığında tutarak artık onu kendinden bir parça gibi yapar. Pekâlâ eğitimle kazanılan bu alışkanlıkları bireylere kazandırırken nasıl bir yol izlenmelidir? Yani kullanılacak metot ya da yöntemler neler olmalıdır?

Hz. Mevlâna bu hususta öğrenme yöntemleri ile terbiye yani eğitim metotlarını farklı görmekte ve her ikisini de insanın yaradılışı üzerine dayandırmaktadır. Onun için öncelik insandır ve insan doğasıdır. İnsanın doğasına, tabiatına veya yaradılışına uymayan bir şey insan için eziyettir ve eğitim-öğretimde uygulanacak bütün yöntemler yaratılmışların en hayırlısı olan insana dayandırılmalıdır. Dolayısıyla burada da Hz. Mevlâna'nın temel dayanağının *Kur'ân-ı Kerîm* olduğunu açıkça görmekteyiz. Yani Cenab-ı Hakk'ın kullarına gönderdiği ve tatbik edilmesini istediği tüm kurallar esasında Hz. Mevlâna için de eğitimin olmazsa olmazlarıdır.

Hz. Mevlâna, insanın eğitime ihtiyacı olduğunu, Allah'ın kullarını tam ve olgunlaşmış şekilde dünyaya göndermediğini, bireylerin kabiliyetlerinin kısıtlı olduğunu ve bunları da belirli bir zaman, mekân ve talim sonucunda artırabildiklerini bilmekte ve bu duruma göre kişinin kabiliyeti ölçüsünde bireye eğitim reçetesi sunmaktadır.

Ona göre insan, kendisini neye ne kadar muhtaç hissediyorsa o ihtiyaca talebi kadar ulaşabilecektir. Yani Allah'ın kullarına ikramı, onların ihtiyaç sahibi bireyler olduklarını bildikleri kadardır. Kişi kendinde muhtaçlık bir durum görmüyorsa zaten ne bir eğitimciye yönelecek ne de Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde hayatını sürdürebilecektir. Hz. Mevlâna, eğitime ihtiyacı olan kişinin bir eğiticiye ihtiyacı olduğunu, eğitimci talebi olmayan kişinin ise yani bu konuda egosu yüksek kişinin egosunu yenmediği sürece başsız bir kuyruk gibi oradan oraya oynayacağını bize şöyle bildirir:

Başsız hareket eden, kuyruk olur... Böyle adamın hareketi akrebin hareketine benzer!

Eğri gider, geceleri görmez, çirkindir, zehirlidir... İş gücü, temiz bedenleri dalamak, sokmaktır!

Başını ez onun... Huyu hep budur, ahlâkı hep bu... Bu huyundan vazgeçmez o! (IV, s. 1430-33).

Öte yandan ona göre talebi doğrultusunda kötü yaradılışlı kişileri eğitmek de sarhoşun eline kılıç vermek gibi, bilgisize makam vermek gibi topluma zarar veren davranışlardır. Bunu da şu örneklerle anlatmaktadır:

Kötü yaradılışlı kişiye ilim ve fen öğretmek, yol kesen eşkiyanın eline kılıç vermeye benzer!

Sarhoş zencinin eline kılıç vermek, adam olmayana bilgi belletmekten yeğdir (4, s. 1436-37).

Ayrıca günümüzde dahi çok sık şekilde karşılaştığımız kötü yaradılışlı kişinin başa geçmesi durumunun sonuçlarını da net şekilde şöyle ortaya koyar:

Bilgi, mal, mevki ve hüküm, kötü yaradılışlı kişilerin elinde fitnedir (4, s. 1438).

Bilgisizlere, geçtikleri mevkiin yaptığı fenalığı, yüzlerce aslan bir araya gelse yapamaz!

Çünkü ayıbı gizliyen meydan bulur da yılanı, delikten çıkar, sahralara uğrar!

Cahil kötü hükümler yürüten bir padişah oldu mu bütün ova yılanla, akreple dolar!

Adam olmayanın eline bir mal ve mevki geçti mi, herkesten önce kendi rezilliğini dileyen kendisidir (4, s. 1441-44).

Bunun çözümünün ise yol göstericiyle olacağını “Akıllılara bir yol gösterici lâzım... Hele yol, deniz yolu olursa!” (4, s. 1459) diyerek ifade etmektedir.

Bireyin eğitime olan ihtiyacından ayrı olarak Hz. Mevlâna, kişilerin birbirinden farklı yaratıldığı hususunu da çok net bildiği için uygulayacağı yöntemleri bir de farklılık yönüyle ele almıştır. Ona göre her birey farklı bir dünyadır ve herkesin talebi, ihtiyacı ve beklentisi birbiriyle örtüşmeyebilir. Bu yüzden herkese karşı uygulanan eğitimin neticesi her zaman olumlu sonuçlar vermeyebilir:

Her iki çeşit arı, bir yerden yedi. Fakat bundan zehir hâsıl oldu, ondan bal.

Her iki çeşit geyik otladı, su içti. Birinden fışkı zuhur etti, öbüründen halis misk.

Her iki kamış da bir sulaktan su içti. Biri bomboş öbürü şekerle dopdolu.

Böyle yüzbinlerce birbirine benzer şeyler var, aralarında bulunan yetmiş yıllık farkı sen gör! (1,s. 268-271).

Buraya kadar yazılanları özetlemek gerekirse Hz. Mevlâna, ilk olarak bireyin şekil alabilmesi için eğitime ihtiyacı olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. İkinci kural olarak da her bireyin farklı yaratıldığını ve dolayısıyla verilecek eğitimlerin de farklı olabileceğini yeri geldikçe belirtmektedir.

Bu hususta Hz. Mevlâna, *Mesnevî*'de “doğan ve kocakarı” hikâyesini anlatmaktadır. Hikâyeye göre bir ak doğanı yaşlı birine verirler ve o yaşlı kadın doğanın hayata tutunduğu tırnaklarını annesi kesmemiş diyerek keser. Sonra onun yemeyeceği bir yemek verir. En sonunda da çorbayı doğanın başına döker ve doğan kel olur. İşte buradaki yaşlı kadın öğretmeni, doğan ise öğrenciyi temsil eder. Verilen yemek bilginin ve yapılan eylem de öğretimin karşılığıdır. Gereksiz ve ihtiyaç duyulmayan bilgiyi vererek onu kel yapması, öğretmenle öğrenci arasındaki o ince çizgiyi belirleyebilmek için son derece önemlidir.

Öte yandan bu hikâyeden ortaya çıkacak bir diğer kavram da öğrencinin yani ihtiyaç sahibinin öğrenmeye olan ilgisidir. Zira bu durum da öğreticinin davranışlarını yönlendirmektedir. Çünkü derse ilgisi olan öğrenciye ders veren öğretmen hem güzel sonuçlar alır hem de kendini mutlu hissederek işini daha iyi yapar:

Bu söz can memesinde süttür. Emen olmadıkça güzelce akıyor. Dinleyen susuz ve arayıcı olursa vâaz eden ölü bile olsa söyler. Dinleyen yeni gelmiş ve usanmamış olursa dilsiz bile sözde bülbül kesilir (1, s. 2378-80).

Bu aklın mahremi akılsızdan başkası değildir, dile de kulaktan başka müşteri yoktur (1, s. 14).

Sözün faydası yoksa söyleme, varsa itirazı bırakıp şükretmeye çalış! (1, s. 1524).

Uykuya dalmış bilgisiz kişiye öğüt vermek, çorak yere tohum saçmaktır (4, s. 2264).

Birisinin sözü güzelse dinleyicidir. Öğretmenin heyecanı ve işe iyi sarılması, çocuğun tesiriyledir.

Yirmi dört şubeden çalgı çalan bir çalgıcıya, dinleyen olmadı mı çalgısı bir yük olur (6, s. 1656-57).

Öğreticinin işini iyi yapmasının verimliliğinin yanında talebenin de yetenekli ve başarılı olması verilen bu öğretimden illa ki olumlu sonuçların çıkmasına vesile olacaktır. Çünkü kötü yaradılışlı biri kimi zaman ne kadar uğraşılsa da

topluma kazandırılmayabiliyor. Bu konuda Hz. Mevlâna'nın şu sözü bireyin ahlâkı ile de doğrudan ilişkili olduğu için eğitimin temel noktalarından biri olarak ele alınmalıdır:

“Kötü huy, adet edindiğinden dolayı sağlamlaşır, yerleşir.. Seni ondan vazgeçirmek isteyene kızarsın”(2, s. 3459).

Hz. Mevlâna'nın düşünceleri arasından eğitimin gerekliliği ve verilecek bireylerin farklılığı konusundan sonra ortaya çıkabilecek başlık ise eğitimin nasıl verileceğidir. *Mesnevî*'den hareketle, insanlara bir eğitici ve yönlendirici rolüyle düşüncelerini anlatan Hz. Mevlâna'nın eğitim ve öğretim için kullandığı veya önerdiği yöntemleri şu şekilde belirlemek mümkündür:

2. Hz. Mevlâna'nın Eğitim- Öğretimde Başvurduğu veya Amaçladığı Yöntem ve Usûller

2.1. Terbiyeye Yani Eğitime Dayalı Yöntemler

2.1.1. Örnek / Temsil Olma

Hz. Mevlâna düşünceleri ve ortaya koyduğu eserleri ile insanlara makul bir rol model olmayı başaran bir düşünürdür. Çünkü onun tarzının ve duruşunun kaynağı hem *Kur'ân-ı Kerîm* hem de Hz. Peygamber'dir. Dolayısıyla talipli kimseye vermek istenilen dinî, ahlakî ve dünyevî her türlü bilgiyi canlı olarak bizzat hayatında yaşayan biridir ve bunun neticesinde de döneminde çok verimli sonuçlar almıştır. Hâlen de almaya devam etmektedir. Ona göre, bir düşünce veya eylemin sözde kalmasının normal hayatta hiçbir etkisi yoktur. Somut veya soyut tüm fikir ve faaliyetin hayata geçirilerek etkili olacağını benimseyen Hz. Mevlâna bu hususta, davranışların daha kolay ve çabuk şekilde tatbik edildiğini çok iyi bilmektedir. Bunun için de hem etrafına hem de topluma karşı örnek bir eğitici olmayı başarmıştır. O, öğretimde etkili olanın söz olduğunu ancak eğitimde etkili olanın ise bizzat eylem yani işi yapmak olduğunu şöyle ifade eder:

Bilgi sahibi olmanın yolu sözledir. Sanat bellemenin yolu işledir (5, s. 1062).

Öte yandan kişiye, uygulamalı eğitimlerde birini örnek almayı sürekli vurgulayan Hz. Mevlâna, ehil ve kerem sahibi, temiz bir kişiden öğrenilen sanatın ancak kibirden arınmakla yani bir bilene danışmayı düstur edinmekle olacağını şöyle anlatır:

“Älemde en aşığılık sanat bile hiç üstatsız elde edilebilir mi?

Her sanatın önü bilgidir, ondan sonra amel gelir. Bu suretle de amel, bir müddet mühletten yahut ecelden sonra fayda verir.

Kardeş, inciye sedefin içinde ara, sanatı da sanat ehlinden iste.

Öğütçüleri gördünüz mü insaf edin de onlardan öğrenmeye çalışın, çekinmeyin.

Demirci, demir döverken yırtık pırtık bir elbiseye bürünse halk yanında itibarı eksilmez ki.

Şu halde kibir elbisesini bedeninden çıkar. Bir şey belleyip öğrenme hususunda aşâğılık bir elbiseye bürün (5, s. 1054-61).

Danışmak, insana anlayış ve akıl verir; akıllar da akıllara yardım eder (1, s.1043).

2.1.2. Kendini Tanımada Kılavuzluk

Hız. Mevlâna'ya göre bireye, çocukluktan itibaren kendini tanıması için terbiye verilmeli ve nefsiyle mücadelesinde asla yalnız bırakılmamalıdır. Bireyin kendini anlaması ve kendini gözlemlemesi ancak iyi bir eğitimcinin onu takip etmesiyle olacaktır. Çünkü nefse boyun eğdirebilmek için oldukça donanımlı bir birey olmak gerekmektedir. Bu da ancak bir rehberle mümkündür. Öte yandan kişinin kendi ayıp ve eksikliklerini görebilmesi de ancak kendini gözlemleyebilmesiyle ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla eğitici, eğitim konusunda kendisinin de belli bir yere kadar ilerleyebileceğini, yolun geri kalanını da öğrencinin bizzat kendisinin rol alacağını öğrenciye her fırsatta ifade etmelidir. Çünkü insanın en büyük savaşı olan nefisle savaşta, kişinin kendisi ön plandadır. Ona göre, eğitici her fırsatta nefisle mücadelede karşılaşılan zorlukları bildirerek talebesini yönlendirmeli ve onu bu yolda yalnız bırakmamalıdır. Kâinatın en önemli bir parçası olan insanı, yaradanına yaklaştırmak için daima ona, Allah'ı ve kendi varlığını kendinde araması gerektiğini ısrarla anlatmalıdır. Aşağıdaki beyitlerde de ifade edildiği şekliyle gerçek aşkı bulan ve maşukuna ulaşan kişi dünyevi ve uhrevi tüm sırlara vâkıf olacaktır:

Güzel bir ağaç dalı, kötü bir ağaca aşılsa o güzellik, kötü ağacın tabiatını da güzelleştirir (2, 2699).

Muhammed, o mülkü, o nimeti buldu da hemencecik ayı ikiye böldü.

Ebubekir, tevfiğe mazhar oldu da öyle bir padişahın müzahibi oldu, öyle bir padişahı candan tasdik etti.

Ömer, o mâşuka âşık oldu da gönül gibi, hakkı bâtılı ayırt etti (2, s. 921-23).

Ona göre insan hamdır ve eksik olan yönlerini tamamlamak için arayış içine girer. Aşağıdaki beyitte de görüleceği üzere insanı ekine benzeten Hz. Mevlâna, onun dudaklarının kupkuru şekilde bütün canıyla yağmur bulutunu beklediğini ve susuzluğunun giderilmesini söyler:

Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydanda bitmişiz, dudaklarımız kupkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz (Mevlâna, 1992: 2, 7).

İnsan bu eksikliğini ve hamlığını gidermek için daima kalbini güzel huylarla, aklını ise bilgi ile doldurmalı ve kendisini geliştirmelidir.

Eksikliğini gideren ve kendini yetiştiren, olgunlaşan kişinin başarılı olacağını bildiren Hz. Mevlâna, eğitim-öğretimde öğrencinin hocasını, ustasını dinlemesi ve ona saygı duymasının önemli olduğunu da sanat ve ustalık üzerinden şöyle anlatır:

Ticarette kâmil değılsen yalnız başına dükkân açma; yoğrulup kemale gelinceye dek birisinin hükmü altına gir.

“Susun, dinleyin” emrini işit, sükût et. Mademki Allah dili olamadın, kulak kesil (2, 3455).

Ustaya müracaat etmeksizin bir sanat tutan kişi şehre de alay mevzuu olur, köye de! (3, s. 590).

2.1.3. Dua ve Güzel Talepte Bulunma

İnsanın, kendini daima eksik ve kusurlu hissetmesi, kibir ve gurura kapılmaması, arkasında Cenab-ı Hakk'ın kudret eli olmadan hiçbir şeye gücünün yetmeyeceğini bilmesi açısından acziyetinin bir göstergesi olarak duaya ihtiyaç duyması gayet normaldir. Dua, insanın yetersizliğinin ve kendisinin yaratana muhtaç olduğunu bir göstergesidir. Dolayısıyla Hz. Mevlâna, Hz. Peygamber'in izinden giden bir Müslüman olarak kendi acizliğinin ve gücünün eksikliğinden haberdardır ve karşısındakine de bunu her fırsatta ifade etmektedir. Çünkü ona göre asıl olgunluk, eksikliğini bilmekten geçer. Hz. Peygamber de hem kendi hem de ümmeti için Cenab-ı Hakk'a yalvarıp her şeyi yüce yaratandan talep etmiş ve ümmetine de bunu öğretmiştir. Allah'a sığınmak kişinin kendisini dış etkenlerden koruması için de gerekli olan bir eylemdir.

Sana “kul eüzü”yü okumak, ey tek olan İlah, lütfet, beni bu üfürüklerden koru, feryat bu düşümlerden!

O büyücü karılar düğümlere üfürürler. Onların şerrinden sana sığınırım ey imdada yetişen İlah, medet demek gerekir.

Fakat azizim, bunu işinin, gücünün diliyle de okumalısın. Söz dili gevşektir (5, 1042-44).

Dolayısıyla kişi, kainattaki her şeyin Allah'ı andığını, dua ettiğini bilmeli ve kendisi de samimi şekilde kendisine ve çevresindekilere dua ve niyazda bulunmalıdır:

Ağlayıp inlemek güçlü bir sermayedir. Küllî rahmet ise daha güçlü bir dadıdır.

Dadı ve ana, çocuk ne vakit ağlayacak diye bahaneler ararlar.

Allah da sizin hacet çocuklarımızı, ağlasın da süt meydana gelsin diye yarattı;

“Allah'ı çağırın” dedi; ağlayıp inlemeyi bırakma ki Allah'ın merhamet sütleri coşsun (2, 1951-54).

Hiz. Mevlâna, insanın başka birinden dua almasının da bireyler üzerinde etkili olduğunu, “günah işlemeyen bir ağız” yaptığı duanın kabul olacağı şeklinde anlattığı Hiz. Musa kıssası ile bizlere bildirmektedir. Dolayısıyla eğiticinin de temiz bir ağızla öğrencisine dua etmesinin onun bağışlanmasına vesile olacağı düşüncesini dolaylı olarak anlatmaktadır:

Allah, “Ey Musa, bana suç etmediğin, kötü söylemediğin bir ağızla sığın, dua et” dedi.

Musa, “Bende o ağız yok deyince Allah, “Başkasının ağızıyla dua et”

Başkasının ağızıyla nasıl günah edebilirsin? Yarabbi diye başkasının ağızıyla çağır” buyurdu.

Sen de öyle muamelede bulun ki ağızlar, gece gündüz sana dua edip dursunlar.

Günah etmediğim ağız, başkasının özürler dileyen ağızdır (3, 380-84).

2.1.4. Seviyeye Göre Davranma

Hiz. Mevlâna, kişinin söylediklerinin karşı tarafa etki seviyesini sadece söyleyenin değil söylenilen yani hitap edilen tarafın da belirlediğini çok iyi bilmektedir. O, muhatabın zekâ düzeyinin söyleyen tarafından dikkate alınması gerektiğini en açık ve öz şekilde *Fîhi Mâ Fîh*'te şöyle ifade etmektedir:

Söz, dinleyenin anlayışı nispetinde gelir. O hikmeti çekmedikçe hikmet de çıkmaz. Onu ne kadar çeker ve ondan ne kadar gıda alırsa hikmet de ona o nispette gelir (ilham olur) (Mevlâna, 2010, s. 148).

Ayrıca sözü talep edene söylemenin gerekliliğini de “... çünkü söz, dinleyene göre söylenir; terzi kaftanı adamın boyuna göre biçer.” (6, s. 1241) diyerek net bir tavır ortaya koymaktadır. Öte yandan bugün çocukla çocuk olmak diye tabir edilen ve çocuklara seviyesine göre yaklaşmayı da önemli gören Hz. Mevlâna, “Biz de sözü herkesin anlayacağı, kavrayacağı ölçüde söylüyoruz. Çünkü Peygamber, ‘İnsanlarla, onların akılları nispetince konuşun, akıllarınıza göre değil’ buyurmuştur.” (Mevlâna, 2010, s.139) diyerek muhataba göre hitabın ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Her insanın farklı fitrat üzerine yaratıldığı düşünülürse hepsine aynı tarzda yaklaşmanın ve benzer şekilde muhatap almanın doğru olmadığı görülecektir:

Henüz söz bilmez cahile bir şeyler öğretmek için kendi dilini terk etmek,

Onun dilince konuşmak gerek. Ancak bu suretle senden bir bilgi, bir fen öğrenebilir.

Bütün halk da şeyhin çocukları mesabesindedir. Nasihat verdiği zaman pîre, onların seviyesine inmek lâzım” (2, s. 3317-19).

Dolayısıyla Hz. Mevlâna, eğitim yöntemlerini uygularken veya önerirken bireylerin hem akıl, düşünce, sosyal hayat ve seviyelerini dikkate almakta hem de yaşa bağlı olarak biyolojik gelişimlerine göre hareket etmeyi de önermektedir:

Hayvana takati derecesinde yük yüklet. Zayıflara iktidarlara nispetinde iş havale et!

Her kuşun yiyeceği lokma, kendine göredir. Nasıl olur da her kuş bir inciri (bütün olarak) yutabilir?

Çocuğa süt yerine ekmek verirken zavallı yavruyu o ekmek yüzünden öldü bil!

Ondan sonra dişleri çıkınca kendi kendine onun içi ekmek ister.

Henüz kanadı çıkmayan kuş uçmaya kalkışırsa her yırtıcı kedinin lokması olur.

Ama kanatlanınca o kendisinden teklifsizce, iyi ve kötü ıslık olmaksızın uçar (1, 579-84).

2.1.5. Nasihat Etme, Öğüt Verme

Hız. Mevlâna, insan eğitimindeki nasihatın önemini, anlattığı kıssaların sonunda veya başında verdiği öğütler ile anlatmaktadır. Onun, nasihatler ile vermek istediği mesajlar arasında insanların kusursuz olmadığı, hatalarının olduğu, yapılan işin daha iyisini yapabileceği, yaptıkları sonucunda yanlış ve hatayı görebileceği gibi hususlar vardır.

Kur'an'ın emirlerinden olan ve iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak anlamındaki "Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i 'ani'l-münker"i birebir hayatına tatbik eden ve uygulanması için de çaba sarf eden Hız. Mevlâna'nın nasihatteki temel amacı da budur:

Öğütçüleri gördünüz mü insaf edin de onlardan öğrenmeye çalışın, çekinmeyin (5, s. 1058).

Cuma namazını kılmak, namazı cemaatle eda etmek, halka iyilik yapmalarını, Allah buyruklarını tutmalarını emretmek, kötülükte bulunmaktan çekinmek lâzım (6, s. 480).

Ey öğütçülerin öğüdünü dinlemeyen, kötü yoruş, nereye varırsan var, seninledir! (3, s. 2969).

Kime öğüt miski fayda vermezse muhakkak o, kötü kokulara alışmıştır (4, s. 295).

Öte yandan öğüt veren hakkında da bazı özellikleri belirten Hız. Mevlâna'ya göre öğütçü karşı tarafın öğüdü alıp almamasına bakmamalıdır. Ayrıca öğüt alan kişi de öğüdü, sevdiği veya dost bildiği kişilerden aldığı anda kendisini kötü hissetmemeli ve öğüt verene kötü davranmamalıdır:

Tanrının mühürlediği kulağa öğüt mü girer? Sonradan olan şey, ezeli hükmü nasıl değiştirir?

Fakat Kenan değilsin ümidi ile yine sana bir hoş söz söyleyeyim: Nihayet bunu ikrar edeceksin, bari kendine gel de ilk güne bak, son günü gör! (4, s. 3367-69).

Ben sana iyilik ettim, seni bu kötü işten kurtarmak için öğütler verdim.

Kötülüğünden bu iyiliğin kadrini bilmedin... Öğüdüm, seni büsbütün azdırdı, bana büsbütün cefa etmeye, beni büsbütün incitmeye başladın der.

Aşağılık, kötü kişilerin huyu budur. Sen ona iyilik ettin mi o, sana kötülük eder (3, s. 2976-78).

Fiille öğüt, halkı daha çok çeker; çünkü her kulağı bulunanın ve sağır olanın canına erişir. İşle öğütte, emretme düşüncesi yoktur; onun halkı etkilemesi güçlüdür (4, s. 484-485).

Öğütçü, yüzlerce çalışıp çabalasa öğüdü duymak ve kabullenmek için dinleyende kabul edici kulak gerek (5, s. 1531).

2.2. Anlatıma ve Uygulamaya Dayalı Yöntemler

2.2.1. Kıssadan Hisse

Esasında düşüncenin temelinde Kur'ân'ın olduğu bu uygulama biçimi, Hz. Mevlâna'nın eserinde çok kez başvurduğu bir yöntemdir. *Mesnevî*'de çoğu yerde anlatılan geçmiş kültürlerin ve milletlerin hikâyeleri, bireylere yol göstericilik rolü üstlenmiştir. Ebabel kuşlarını, Fil ordusunu, Nemrûd'u, Lût Kavmi'ni, Kârûn'u ve Firavun'u anlatan birçok kıssada kişi âdeta kendisini bulacak ve kıssadaki yerini belirleyecektir. Böylece kişi olumsuz hikâye ve tecrübelerden ders alacak, iyi, güzel ve olumlu hikâyelerden ise hissî olarak mutlu sonuca ulaşarak kendi dünyasını ona göre şekillendirecektir:

Âd ve Semud kavminin hikâyeleri ne için söylenip duruyor? Peygamberlerin nazik, nazenin olduklarını bilmen için (1, s. 3307).

2.2.2. Kendini Dinleme – Kendini Arama / Bütünü Görme

Hz. Mevlâna'ya göre eğitimde gözetlemenin önemi çok büyüktür. Çünkü kişi gördüğünü uygulamaya meyillidir. Böyle davranmak kişiye, eğitimin birçok yolundan daha kolay gelmektedir. Ancak *Mesnevî*'de ısrarla üzerinde durulan gözlem yöntemi, gözlemin sadece kafa gözüyle olmadığıdır. Fikrî davranışlar aynı zamanda kalben yani kalp gözü ile de değerlendirilmelidir. Çünkü bireylerin yetiştirilmesinde hem aklın hem de gönlün eğitilmesi ve kemale eriştirilmesi esastır. Dolayısıyla kişi, edindiği naklî bilgileri kalp gözüyle tartarak kesin ve en doğru bilgiye ulaşmanın yollarını aramalıdır. Sadece kafa gözüyle öğrenilen veya görülen birçok bilginin kişiyi menfi yollara ilettiğini ifade eden Hz. Mevlâna, gönül gözünün tetkik ve incelemesinin de bireylerin veya toplumların gelişmesi ve değişmesinde önemli olduğunu vurgulamaktadır:

Addan ve harften geçmek istersen hemencecik kendini tamamı ile kendinden arıt (yok ol!)

Demir gibi demirlikten çık, renksiz bir hale gel. Riyazatta tozsuz passız bir ayna ol!

Kendini kendi vasıflarından arıt ki asıl kendi sâf, pak zatını göresin.

O vakit kitap, müzakereci ve üstat olmaksızın gönlünde peygamberlerin ilimlerini görür bulursun (1, s. 3458-61).

Kendini unuttun mu seni anarlar... Kul oldun mu azat ederler! (3, s. 3076).

Mademki sen ne yüzgeçsin, ne de denizci... Aklına uyup kendini denize atma! (1, s. 1607).

Aklını başına devşir de işin önüne, sonuna dikkat et. Pervane gibi kendini yakıp yandırma! (3, s. 3813).

Gözün açıkken de tasalanırsan bil ki gönül gözünü yummuşundur, onu aç! (2, s. 87).

Çünkü nur, gönülden doğar da bu göze vurur. Gönül olmasa gözün hiçbir şey göremez (3, s. 4315).

Kâinata bakan gönül gözü, görür ki burada daima yeniden yeniye bozulup düzelen şeyler var (5, s. 787).

Özetle birey kafa gözüyle gördüğünü tartacak ve akla yatkınlığı nispetinde kalp gözüyle bunu tatbik koyacaktır. Öğrendiklerinin veya gördüklerinin arkasındaki asıl mânâ olan vahdete ve yaratıcıya ulaşmayı kendisine düstur edinecektir. Gözetleme sonucunda edinilen bilgi ile kişi her şeyin arkasında gerçek bir mânânın olduğunu hissederek yaşayacak ve olan her şeyi bir olduranın olduğunu bilecektir. Bu da gözlem yoluyla öğrenme türündeki amacın, zerreye odaklanmak olmadığının, bütünü görmek olduğunun göstergesidir:

Yeryüzünde olsun, göklerde olsun... Bir zerre bile onun hükmü olmadıkça kanat çırpamaz, harekete gelemez (3, s. 1902).

Yerdeki, gökteki zerrelere hepsi, sınama çağında Allah askeridir (4, s. 783).

Gözetleme yoluyla eğitimde dikkat çeken önemli bir unsur, Hz. Mevlâna'nın hiçbir şekilde taklidi kabul etmemesidir. Yani gözlem birebir taklitte olmamalıdır. Taklitçiliğin, kişiyi hiçbir zaman doğru yola götürmeyeceğini ve bu hususta kişinin samimiyetinin önemli olduğunu belirten Hz. Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde geçen çok sayıda beyit, gözlem yoluyla eğitim hakkında bilgi vermekte ve örnek olmaktadır.

Bir bilgiyi işiten kişi beğenmez, kabul eylemez, feryat ederse o bilgi taklit bilgisidir, öğrenilerek elde edilmiştir(adama mal olmamıştır).

Çünkü geçim elde edilmiştir, gönül aydınlatmak için değil. Bu ilim de, talibi gibi aşağılık dünya ilmidir.

Bazı adamlar, havas ve avama görünmek için ilim öğrenmek ister, bu âlemden halâs olmak için değil (2, 2429-31).

Bu sırrı taklitsiz anlasan Allah lütfuyla nişansız bir hale gelir, hâtife benzersin (2, 512).

Taklit, her iyiliğin afetidir. Sağlam bir dağ bile hakikatte samandan ibarettir (2, 484).

2.2.3.Ödül- Mükâfat / Övgü- Motivasyon

Hız. Mevlâna, günümüzde dahi hâlen geçerliliğini koruyan diğer yöntemler gibi ödül verme yöntemini de savunan bir öğretici ve eğitici. Olumlu pekiştirme olan ödül, bazen bir çocuğun iş bitirmedeki sorumluluğunu artıracak bazen de bir yetişkini hayata kazandıran olumlu sonuçlara vesile olacaktır.

Yaratıcı Allah da kendisine şükür ve hamd edilmesini ister... bu yüzden insanın huyu da böyledir; o da kendisinin övülmesini diler. Hele fazilette çevik ve üstün olan Allah eri, sağlam tulum gibi o yelle doludur (4, s. 1195-96).

Çocuk mektebe kıvrana, kıvrana gider. Çalışmasına karşılık hiçbir şey görmemiştir ki!

Fakat kesesine birkaç para gündelik kondu mu geceyi hırsız gibi uykusuz geçirir (3, s. 4587-88).

Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim! (4, s. 2578).

Geçmişte de birçok öğreticinin başvurduğu yöntem olan ödül verme metodundaki temel kavram esasında övgüdür. Başarı ile övülen, takdir edilen bir birey, elde ettiği bu sevgi ve saygıyı yitirmeme adına kendi iç dünyasında harekete geçecek ve bunun devamı için çaba sarf edecektir. Dolayısıyla kişilik ve yaratılışa karşı değil de davranış ve çabaya karşılık elde edilen övgünün, kişinin yetişme ve gelişmesi üzerinde olumlu etkiler doğurduğu bilinmektedir. Bu nedenle olumlu davranışlar sergileyen bireyin övülmesinde bir mahzur yoktur. Burada önemli olan yapmadığıyla övülmek istenen kişiyle asıl övgüye lâyık olanın ayırt edilmesidir:

Arş, kötü kişinin övülmesinden titrer; suçlardan ve şüpheli şeylerden korunan kişi de kötü methedilince, metheden kişi hakkında fena bir zanna düşer (1, s. 240).

Bu lâkapları, övmek için söylerlerse övülende bu sıfatlar yoksa övüş, doğru olmaz ki (4, s. 223).

Fakat insan, o methe lâyük değilse, o methin ehli olmazsa yalancı yel, fayda vermez... Tulumu yırtar, patlatır! (4, s. 1197).

Fihî Mâ Fih 'te Hz. Mevlâna'nın, çocuklar için öğrenmenin bir süreç olduğunu anlatan şu sözleri de bugün dahi geçerli olan bir değerlendirmedir:

“... Mesela bir öğretmen öğrenciye yazı yazmasını öğretirken, tek harfleri bitirip sıra satıra gelince, önce çocuk bir satır yazıp öğretmene gösterir. Bunun hepsi öğretmenin nazarında egridir. Fakat o yine ‘Hepsi güzel, iyi yazmışsın; aferin, aferin! Yalnız bu bir tek harfi biraz çirkin yazmışsın. Böyle olacak. Ha! Şu harfi de iyi yazamamışsın!’ der ve çocuğu incitmeden, incelikle böylece o satırın birkaç harfini kötülemek suretiyle yazıyı düzeltir. ‘Şöyle yapmalı’ diye gösterir. Geri kalanı beğenir ve bu “Aferin” der. Çocuğu ürkütmez ve bu aferinlerle onun zayıf tarafını kuvvetlendirir. İşte bu şekilde yavaş yavaş öğretir ve ona yardım eder” (Mevlâna, 2010, s. 165).

2.2.4. Ceza- Mahrum Bırakma- Alı Koyma veya Hoşgörü ve Sevgi ile Muamele

Hiç şüphesiz ki dünyada farklı milletlerin asırlardır değişik yöntemlerle eğitimde politikalar uyguladığı bilinen bir gerçektir. Bu politikalar içerisinde gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak uygulanan ceza yöntemleri de bulunmaktaydı. Ancak son yüzyılda artık bu uygulamaların çoğu yasaklandı veya bir şekilde ortadan kalktı. Buna rağmen eğitimcilerin kimisi uygulanan fiziksel veya psikolojik cezanın disipline olan etkisinden hareketle bunların sürdürülmesini savunurken kimi eğitimciler ise sadece fiziksel ve psikolojik cezanın değil cezanın kendisinin de eğitimde yerinin olmadığını savunmuştur.

Ceza, arzu edilmeyen bir davranış veya hareketin yok edilmesi için o davranışın sonrasında uygulanan harekettir. Ancak eğitim-öğretimde cezanın yerine geribildirimler bulunmaktadır. Yani ceza bireyde olumsuz durumları ortaya çıkarttığı için bunun yerine görmezden gelme, sözlü veya sözsüz uyarıcılar kullanma, mesafe koyma veya mola verme, ortam değiştirme, bir üst yönetime başvurma gibi bilinen bazı uygulama ve davranışları yerine getirmek daha uygun olacaktır.

Hz. Mevlâna bu konuda çok keskin bir şekilde tavrını ortaya koymaktadır. Ceza verilecek kişi, yaptığı araştırılmadan doğrudan yargılanmamalı, bu hususta aceleci davranılmamalı, olumsuz tavırlar yerine tamir edici ve müspet kalıcı çözümler üretilmeli ve yumuşak sözle karşılık verilmelidir:

Sabır, sırat köprüsüne benzer, cennetse öbür tarafta. Her güzelin bir çirkin lalası vardır (2, s. 3147).

Maksada sabırla erişilir, aceleyle değil. Sabret, doğrusunu Tanrı daha iyi bilir (1, s. 4003).

Ey Musa zamane Firavun'unun tapısında yumuşak söz söylemek gerek!

Kaynayan yağın üstüne su dökersen ocağı da yakarsın tencereyi de!

Yumuşak söyle ama sakın doğrudan gayrı bir şey söyleme... yumuşak sözlerle vesveseler satmaya kalkışma! (4, s. 3815-17).

Toprak yemeyi âdet edinmiş adama bozuk düzen bir yumuşaklık göstererek toprak verme... şeker daha iyidir de! (4, s. 3819).

Hatta bir bireyin yaptığı yanlışın, toplumun tamamına veya bir kesimine yayılmasına da karşı çıkan Hz. Mevlâna bunu şöyle anlatır:

Hiçbir suçlu başkasının suçunu çekmedi. Hiçbir kimse ekmeğini biçmedi (2, s. 731).

Bu tür durumlar karşısında mümkün olduğu kadar kişinin affedilmesini ve ona güzel huyla muamele edilmesini salık vermektedir:

Belâyı def etmenin çaresi, sitem etmek değildir. buna çare ihsandır, aftır keremdir (6, s. 2590).

2.2.5. Somuttan Soyuta – Yakından Uzağa – Bilinenden Bilinmeyene Ulaşma

Hz. Mevlâna, bireyin gördüğü, yaşadığı veya dokunduğu şeyleri daha kolay öğrenebileceği hususundaki görüşleri savunan biridir. O yaşamı boyunca basit ve karmaşık olmayı anlatarak kafa karıştıracak anlam ve ifadelerden uzak durmuş ve asıl ulaşmak istediği soyut kavramlara kolaylıkla erişileceğini bilmiş ve savunmuştur.

Günümüzde bile hâlen geçerliliğini koruyan bir üslup olarak kişinin öğretimi sırasında ilk olarak somut nesnelere gösterilmesi, öğrenmenin başında somut konuların daha sıklıkla ele alınması ve sonrasında soyut kavramların öğretilmesi önem arz etmektedir. Öğreticinin veya konuşma yapan birinin konuşmasına bir hikâyeye, anekdot veya fıkra ile başlaması dinleyici için dikkat çekici ve kalıcı bir girişimdir. Dolayısıyla öğrenmenin amacına ulaşması için ana konudan hemen önce anlatılmak istenenleri destekler nitelikte örnek hikâyeye, kıssa veya fabllar vermek önemlidir. *Mesnevî*'de Hz. Mevlâna,

öğrenme sırasında somut yani müşahhas olandan soyut yani mücerret olana geçişi bizlere sıklıkla, Allah'ın varlığı ve yarattıkları üzerinde özetlemektedir. Ona göre Cenab-ı Hakk'ı layıkıyla tanımak ve onun yolunda bir kul olabilmek, ilk olarak onun yarattıkları üzerinde düşünmeyi gerektirir. Yani diğer tabirle en ufak bir yaprakla dahi ilahi mânâyâ ulaştırmak öğretimde temel gaye olmalıdır.

Bir diğer anlatım biçimi olan yakından uzağa kuramı da aynı şekilde *Mesnevî*'de sıklıkla başvurulan yöntemlerdendir. Hz. Mevlâna, bilgi talep eden öğrenciye öncelikle özel olanı tanımamasını ve ardından genel olana yönelmesini önermektedir. Böylece özel olanın yani yakındakinin geçici olduğunu genel olanın yani uzaktakinin ise kalıcı olduğunu anlayacağını ifade eder:

Zaten her bilen kişi, aklen bilir ki hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır.

Sen onu gözünle görmüyorsan eserleri görünüyor ya... Onlara bak da anla!

Beden de canla hareket eder: fakat canı görmezsin. Görmezsin ama tenin hareketine bak da canı anla! (4, s. 153-55).

Eski bilgilerin yeni bilgilere sebep gösterildiği ve yeni bilgilerin eski bilgilerin sonucu olduğu ilkesi olan bilinenden bilinmeyene ilkesi *Mesnevî*'de de karşımıza çıkan yöntemlerdendir. Eski bilgilerin hatırlanmasını, çağrılmasını ve onlardan yararlanılmasını gerektiren bu kavramın temel amacı ise edinilen yeni bilgilerin daha kalıcı olması ve sağlam temeller üzerine bina edilmesidir.

Hz. Mevlâna'nın, *Mesnevî*'de kıyas yoluyla yani zihnin bilinenden yola çıkarak bilinmeyi bulma faaliyetini en güzel şekilde anlattığı hikâye, "Nahivci ve Denizci" hikâyesidir. Hikâyede nahivci ile denizcinin arasında geçen konuşmada dilbilgisi bilmeyen denizci ve yüzme bilmeyen dilbilimci ile hatırlatmak ve öğretmek istenen esas bilgi, Allah'ta yok olmayı yani teslim olmayı bilmek olduğudur. Dolayısıyla burada anlatılmak istenen dilbilgisi veya yüzme bilmek ilk bilinen kavramlardır. Arkasındaki asıl mânâ ise, dilbilgisi veya yüzme bilmemenin yokluk bilgisini bilmemek kadar önem taşımadığıdır. Hz. Mevlâna bunu hikâyenin sonunda şöyle ifade etmektedir:

İyi bil burada mahiv bilgisi lâzım, nahiv bilgisi değil. Eğer mahiv bilgisini biliyorsan tehlikesizce denize dal!

Deniz suyu, ölüyü başında taşır. Fakat denize düşen adam diri olursa nerede kurtulacak?

Sen de eğer beşeriyet vasıflarından öldünse hakikat sırları denizi, seni başının üstüne kor. (1, s. 2841-43).

2.2.6. Karşılıklı Konuşma- Soru - Cevap veya Doğruyu Bulma

Eğitici ve talebenin anlatılan konuyu veya yapılması istenen davranışı birlikte uygulaması, talebe için öğrenmenin daha kolay ve kısa sürede olmasını sağlayabilir. Böyle bir eğitimde öğrencinin eksik olduğu kısımlar veya talepler eğitici tarafından tespit edilir. Eğitici, öğrenci ile karşılıklı konuşma sürecinde çeşitli sorular sorarak öğrencinin konuya ne kadar hâkim olup olmadığını tartarak ona düşüncelerini kabul ettirmeye yönelik cümleler kurar ve sonunda anlatılmak istenen konu veya kavramı buldurarak öğrencinin öğrenmesini sağlar. Dolayısıyla öğrenciye düşünme alışkanlığı kazandıran bu tekniği Hz. Mevlâna da *Mesnevî*'de sıklıkla kullanan biridir. Hikâye veya bir konu anlatırken dinleyeni de konuya çekmek için dinleyiciye kendi iç dünyasında cevaplarını verebileceği sorular yöneltir. *Mesnevî*'nin birçok yerinde bu tür anlatımı görmek mümkündür:

Ey oğul! Bağı çöz, azat ol. Ne zamana kadar gümüş, altın esiri olacaksın?

Denizi bir testiye dökersen ne alır? Bir günün kısmetini... (1, s. 19).

Ey hayırsız evlât! Nihayet sen Âdemoğlusun, ne vakte dek alçaklığı şeref sayarsın.

Niceye dek "ben âlemi zapt edeyim, bu cihanı kendi varlığımla doldurayım" dersin?

Dünyayı baştanbaşa kar kaplasa güneşin harareti, bir görünüşte onu eritir (1, s. 541-43).

Her zahmete, her meşakkate kızar, kinlenirsen cilâlanmadan nasıl ayna olacaksın?" (1, s. 2980).

2.2.7. Göz Teması Kurmak

Eğitimde, eğiticinin öğrencisi ile göz göze gelmesi yani sözsüz iletişimin kaynağı olan göz teması, kişiler arasındaki iletişimin sözsüz mesajlaşma kısmıdır. Bireyin içinden geçenleri, bildiklerini, bilmediklerini samimi ve açık şekilde ortaya koyan iletişim yöntemidir. Birçok kişi karşısındakinin sadece gözlerine bakarak onun ne demek istediğini veya neler diyebileceğini kestirebilmektedir. Dolayısıyla eğitimde göz teması kurmanın eğitici için önemi büyüktür.

Bu hususta Hz. Mevlâna gözü, kafa gözü ve kalp gözü olarak iki şekilde ele alarak esasında kişinin kafa gözünün gönüldeki her şeyi açığa vurduğunu, söze gerek kalmadığını veya kalbi yönlendirdiğini de dolaylı olarak anlatmaktadır.

Esasında göz üzerine söylediği aşağıdaki ilk beyit onun bu konudaki tüm düşüncelerini ifade eder niteliktedir. Çünkü her şey göz ile başlamaktadır ve göz her şeyden önce insan-ı kamildir:

İnsan gözden ibarettir. Geri kalanı bir deridir. Göz de, dostu gören göze derler (1, s.1406).

A ululuk ıssı Allah'ın ışığı Hüsamettin, görüyorsun madem ki; sözden ne istersin ki? (4, s. 2077).

Tedbir ve ihtiyat sopan yoksa bir gözlüyü kılavuz edin (3, s. 277).

Göz insan vücudundaki organlar içerisinde eğitime en yatkın olan organdır. Bu yüzden bireyin hayata kazandırılması ve ilahi aşkı bulabilmesi için önce baş gözüne hitap etmeli sonra gönül gözünü güzelliklerle doldurmak gereklidir. Kafa gözünün yolu kalp gözüne çıkan kişi gerçek görüşü elde etmiş kişidir:

Mecnun dedi ki. "Sen, baştanbaşa suretten, cisimden ibaretsin. Gel de benim gözümle bir bak! (3, s. 572).

Gözleri açık, fakat gönlü uykuda nice adamlar var... Zaten su ve toprak ehli olanın gözü ne görebilir ki?

Fakat gönlü uyanık olanın baş gözü uyusa bile gönlünde yüzlerce göz açılır.

Gönül ehli değilsen uyanık ol, uyuma. Bir gönül iste, mücadeleye giriş.

Gönlün uyandı mı güzelce uyu. Gayri gözünden ne yedi kat gök kaybolur, ne altı cihet! (3, s. 1222-25).

Buraya kadar anlatılanları özetlemek gerekirse; Hz. Mevlâna, temelinde *Kur'ân-ı Kerîm*'in yaptırımlarının ve Hz. Peygamber'in yaşam biçiminin olduğu bir eğitim sistemi içinde bireyin, hakikî mânâya daha rahat ulaşabileceğini savunan bir eğitimidir.

Bunun için uygulanacak eğitimin kaynağı da kişinin terbiyesine yani edebine dayanmaktadır. Özellikle edep kavramı üzerinde yoğunlaşan Hz. Mevlâna, eğitim veya terbiye kelimesine edep kelimesini de yüklemiştir. Hatta edebin eğitimdeki yerini belirlerken onu, edepsizlerin yaptıklarına tahammül etmek ve aşırı bir tepki vermemek olarak tarif eder ve edepli olmanın eğitim için gerekli olduğunu dolaylı olarak ifade eder:

Ey Müslüman, edep nedir diye arar sorarsan bil ki edep, ancak her edepsizin edepsizliğine sabır ve tahammül etmektir.

Kimi falan adamın huyu kötü, tabiatı fena diye şikâyet eder görürsen,

Bil ki bu şikâyetçinin huyu kötüdür; kötüdür ki o kötü huylunun kötülüğünü söylüyor!

Çünkü iyi huylu, kötü huylulara, fena tabiatlılara tahammül eden, onların kötülüğünü söylemeyen kişidir (4, s. 771-74)

Ayrıca Hz. Mevlâna, eğitimin gerekliliğinde edepli olmanın ve edeplilerin yanında olmanın önemini vurgularken er olmayan kişilerle iş tutmamanın da ehemmiyetini anlatmaktadır. Çünkü Hz. Mevlâna'ya göre böyle kişiler safi bozar ve kişiyi her ân yalnız bırakabilir:

"Kaypak arkadaşlara uyma, çevir onların yaprağını!"

Çünkü onlar sizinle yoldaş olurlarsa gaziler de saman gibi içsiz bir hale düşerler.

Size uymuş görünür, sizinle beraber safa girerler ama sonra kaçarlar, safi da bozar perişan ederler (3, s. 4021-23).

3. Eğitiminin Özellikleri

Eğitimde her ne kadar çeşitli model, program veya farklı uygulamalar belirlenerek muhataba en faydalı şekilde ulaşmak eğitimin öncelikli plan ve alanları ise de buna ulaşmak için eğitimi verenin de o derece önemi şüphe kabul etmeyen bir gerçektir. Çünkü bilgiyi alanın, bilgiyi aktaranla doğrudan ilişkisi vardır.

Mesnevî'de Hz. Mevlânâ eğitimciler için, "şeyh", "pir", "mürşid", "gönül sahibi", "arif" ve "kâmil insan" gibi kavramları kullanmıştır. Kullanılan kavramlar farklı ve çeşitli olsa da asıl maksat, (bugünün öğretmen kavramıyla ifade edilen) eğitim ve öğretim faaliyetiyle uğraşan, formasyonunu tamamlamış, gerçek benliğini kazanmış bilge kişidir (Bayram, 2001: s. 31).

Mesnevî'den hareketle eğitimciler için, Hz. Mevlâna'nın üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak durduğu özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- 1. Eğitimi kulavuzluk yapabilen, mesleğini bilen ve severdir:** Kendini bilen ve yaptığıının bilincinde olan öğretici hem konuya vakıftır hem de talebesini iyi tanır.

Kılavuzsuz yola gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol olur.

Kâbe 'ye delilsiz giden bu başı dönmüş zavallılar gibi zillete düşer.

Ustaya müracaat etmeksizin bir sanat tutan kişi şehre de alay mevzuu olur, köye de! (3, s. 588-90).

Mürit, önden giden, kılavuz olan şeyhi sınamaya kalkışırsa eşektir (4, s. 374).
Yürü, sarhoşlardan kılavuzluk arama. Elbisesi paramparça olana yamadan bahsetme (2, s. 1769).
Akıllı ona derler ki elinde meşalesi vardır... Kafilenin önünde gider, onlara kılavuzluk eder (4, s. 2188).
İnsana kol kanat akıldır. Adamın aklı olmazsa kendisine başka bir aklı kılavuz etmesi gerekir.
Ya üstün ol ya üstünlüğü ara. Ya görüş sahibi ol yahut bir görüş sahibi ara (6, s. 4075).
Körün kılavuzla gitmesi elbette daha iyidir. Çünkü bundan insana bir ayıp gelirse, öbüründen yüz ayıp gelir (6, s. 4108).
Dadı, süt emer çocuğunu türlü, türlü nimetlerden gıdalandırır (3, s. 46).
Sebebi bilinmezse tedavisi güçleşir... Hangi ilaç iyi gelecek? Yüz türlü ihtimal vardır. Fakat sebebi bilindi mi iş kolaylaşır. Sebeplerini bilmek, bilgisizliği giderir (4, s. 272-73).

2. **Eğitimci yeniliği içinde barındırandır:** Durgun sular bulanık ve pis olur. Bunun için eğitimci daima hareket halinde olmalı ve kendini yenileyerek muhatabına bunu aktarmalıdır.
İnsan bir ağaca benzer, ahdi de ağacın köküne. Kökün iyileşmesine, sağlamlaşmasına çalışmak gerek (5, s. 1166).
Her nefeste dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz (1, s. 1144).
3. **Eğitimci talebesine karşı bir ruh doktorudur:** Bireyin iç âlemindeki gelgitleri gören ve onları dinginleştirmeyi bilendir.
Onlar, insanı gıdalarla, meyvelerle doyuran kuvvetlendiren doktorlardır... Hayvanî can, onların tedavisiyle kuvvet bulur, yaşar. Bizse iş ve söz doktorlarıyız. Bize ululuk nurunun ışığı ilham vermektedir (3, s. 2704).
4. **Eğitimci sabreden, affeden, hoşgörü sahibi ve yüce gönüllü olmalıdır:** Sabrın sonunu düşünen ve muhatabına yumuşak ses ve sözle yaklaşan öğretmen her zaman için talebesini etkilemeyi başarır.
Şeker gibi söz söylemek istersen sabret, haris olma, bu helvayı yeme! (1, s. 1600).
Maksada sabırla erişilir, aceleyle değil. Sabret, doğrusunu Tanrı daha iyi bilir (1, s. 4003).
Söz söyleyen kemal sahibi olursa söz söyleme sofrasını yaydı mı sofrası, her çeşit aşlarla doludur. Hiçbir konuk mahrum kalmaz. Herkes o sofrada kendi gıdasını bulur (3, s. 1895-96).

*Ey Müslüman, edep nedir diye arar sorarsan bil ki edep, ancak her edepsizin edepsizliğine sabır ve tahammül etmektir (4, s. 771).
Hiddet ve şehvet insanı şaşı yapar; doğruluktan ayırır. Garez gelince hüner örtülür. Gönülden, göze, yüzlerce perde iner (1, s. 333-34).*

5. **Eğitimci yokluk bilgisinin peşinde ve ilahi aşkla hemhal olmalıdır:**
*Aşıklar, yoklukta çadır kurarlar... Onlar, yokluk gibi bir renktedirler, bir tek ruhları vardır onların! (3, s. 3024).
Deniz suyu, ölüyü başında taşır. Fakat denize düşen adam diri olursa nerede kurtulacak? Sen de eğer beşeriyet vasıflarından öldünse hakikat sırları denizi, seni başının üstüne kor (1, s. 2840).*

Buradaki maddelerin sayısını artırmak ve *Mesnevî*'den örnekler getirmek elbette mümkündür. Yukarıda zikredilen eğitimcide olması gereken ilmî, aklî, insani ve kalbî vasıflara akla gelen her türlü güzel, makul ve mantıklı madde *Mesnevî*'den çıkarılabilir. Çünkü *Mesnevî* bir eğitim ve hayat kitabıdır. Ancak anlatılmak istenen temel düşüncenin yeterince açıklandığı düşünülerek eğitimin insanlar için neden gerekli olduğu yine *Mesnevî*'den hareketle açıklanmaya devam edilecektir.

4. Eğitime Muhtaçlık ve Eğitimde Ulaşılmak İstenen Amaç

Çalışmanın ilk bölümlerinde de ifade edildiği üzere Hz. Mevlâna'ya göre eğitim, ihtiyacın bir sonucudur. Yani bireyin yaratılış itibarıyla noksan ve ham olması onun eğitime ihtiyaç duyduğunun en büyük göstergesidir. Çünkü insan ne kadar güç elde ederse etsin yine de eksiktir ve muhtaçtır. Kendisine sunulan bütün uzuvları ile iyiyi, doğruyu, güzeli ve gerçeği bulmak, ona yönelmek, araştırmak ve öğrenmek zorundadır. Bütün bu kâinat ve insan vücudundaki her zerre bir araya gelerek boşu boşuna insana hizmet etmemektedir.

Dolayısıyla Hz. Mevlâna'ya göre eğitimden maksat, önce kendini tanıyan ve bilen, sonrasında Cenab-ı Hakk'ı bulan, bilen ve tanıyan biri olarak kâmil bir insan olabilmektir. Öte yandan kişinin her öğrendiği bilgi ve hüner de yine kendisi içindir. Bu dünyada çok büyük işler yapmış ve hünerler göstermiş olabilir. Ancak asıl yaratılış gayesine uygun bir hayat sürülmiyorsa kişi, bütün bu yapılanların boş olduğunu da bir gün anlayacaktır. Yaratılmışların en şerefli olanı bireyin, Allah'ın bahşettiği bu payeye yaraşır şekilde yaşaması esastır:

İnsan her işi yapabilir, fakat yaratılmasındaki maksat ibadettir (3, s. 2987).

Düğümüleri açmakla uğraşa uğraşa kocaldın, başka birkaç düğümü de çözülmüş sayıver!

Asıl boğazımızdaki çözülmez düğüm şudur: Sen kendini bil, bakalım, aşağılık bir adam mısın, yoksa bahtı yaver bir adam mı?

Adamsan bu müşkülü çöz. İnsan nefesine sahipsen nefsinin bu yolda sarf et.

Tut ki mana âlemindeki varlıkları da bildin, cisimlerle beliren varlıkları da bildin; ne çıkar bundan? Sen asıl kendi haddini bil; çünkü bundan kaçıp kurtulmana imkân yok!"

Kendi haddini bilince de artık bu haddi kaç da ey toprak eleyen, hadsiz aleme ulaş (5, s. 561-565).

Kur'an'ın ışığında ve Hz. Peygamber'in yolunda geçirdiği bütün ömrü boyunca her düşüncesiyle insan-ı kamili ortaya çıkarmanın öneminden bahseden Hz. Mevlâna'ya göre eğitim, insanı en son merteye olan Allah'a yaklaştırmalıdır. Bunun için de birey daima kendini yenilemeli ve değiştirmelidir. Her an yeni bilgi ve hünerle kendisini yetiştirerek içindeki "kul"u ortaya çıkartmalıdır. Çünkü kişinin bilgili ve hünerli olması her zaman onu Allah'a yaklaştırmayabilir. Aksine sapıklığa ve bataklığa da götürebilir:

Adam, malın sebatı yoktur, gece gelir, gündüz dağılıverir.

Güzelliğin de değeri yoktur. Bir diken yarası ile renk solup sararırverir.

Büyük bir adamın oğlu olmak da bir şey değil. Bu çeşit gençler mala mülke gururlanırlar.

Nice büyük adamların oğulları vardır ki kötülükte bulunur, yaptığı kötü iş yüzünden babasına bir âr olur.

Hünerli, bilgili kişi iyidir ama İblisten ibret al, ona da az tap.

Onun da bilgisi vardı ama din aşkı yoktu, bu yüzden Âdem'in yalnız topraktan yaratılan suretini gördü.

Ey emin kişi, bilgide ne kadar ileri gidersen git onunla gaybı gören gözün açılmaz ki! (6, s. 255-61).

Verilen eğitimin sonunda bireyden beklenen, ezel bezminde kul olarak Allah'a verilmiş söze uymak ve onu unutmamaktır. Dünyada geçirilen her günde verilen bu söze lâyık şekilde yaşamak önceliktir:

İnsan bir ağaca benzer, ahdi de ağacın köküne. Kökün iyileşmesine, sağlamaşmasına çalışmak gerek (5, s. 1166).

İlminle gururlanma da ahidini bütünlemeye bak. Çünkü bilgi kabuğa benzer, ahitse onun içidir (5, s. 1170).

Eğitimden maksat sadece dünyaya veya toplumdaki herhangi bir varlığa karşı her türlü bilgi ve hüneri öğrenen kişiler yetiştirmek değildir. Asıl amaç, bireysel mânâda kulluğunun farkına varan bireyler ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla kişiye, kendi içinde kendisi ile olan bütün soru ve sorunları halledebilecek kabiliyette olduğu öğretilmelidir. Bundan sonrası, kişinin kendi hünerini veya noksan kısımlarını görmesi için yeterli olacaktır.

Ölüden diriye çekip çıkarınca ölen, doğru yolu bulur (5, s. 549).

Öl ki hiçbir şeye ihtiyacı olmayan diri Allah, ölüden diri meydana getirsin. Allah, bu ölü bedenden meydana bir diri getirsin (5, s. 551).

Birisi minareyi görür, minaredeki kuşu göremez. Minaredeki hünerli doğanı gözü alamaz.

İkincisi, kanatlarını çırpın kuşu görür, fakat kuşun ağzındaki tüyü göremez.

Allah nuru ile bakansa hem kuşu görür hem ağzındaki tüyü (6, s. 1140-43).

Eğitimde hem eğitimci hem de eğitilen daima ileriye ve yeniye görmeli, güzeli düşünmelidir. Çünkü yenilik insanda gönül rahatlığı oluşturur, ruhunu tazeler:

Her zaman yeni bir suret, her an yeni bir güzellik görmedeyim... yeni görmekle de elem ve usanç kalmaz, insan daima yeniden yeniye neşelenir durur (4, 3264).

Her nefeste dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz (1, s. 1144).

Her eski yapıyı yaparlar, yenilerlerken eski yapıyı yıkmazlar mı? (4, s. 2350).

İşin sonunu gören gözlere ne mutlu. Onlar, bedeninin bozulup çürüyüşünü görürler (6, s. 1357).

Sonuç:

Yukarıda anlatılanları tek cümle ile “Kula lazım olan beşikten mezara kadar eğitimidir” sözüyle özetlemek mümkündür. Çünkü gerek eğitici olsun gerek eğitilen olsun şu dünyada her kişi birer talebedir ve hakiki bilgiyi elde etmek için daima talep etmelidir.

Düşünceleri ve yaşantısı *Kur’ân*’la sünnete dayanan, tüm insanlığın hizmetine adanmış bir kişilik olarak Hz. Mevlana’nın geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanlığa ışık tutmaya devam edeceği aşikardır. Çünkü onun yaşamı boyunca

eğitim, terbiye veya insan üzerine söylediklerinin tek gayesi, Allah'a kul ve topluma faydalı olabilen bireyler yetiştirmektir.

Dolayısıyla Hz. Mevlâna'nın eğitim listesinde, matematik, tıp, mûsîkî, sema, gök bilimi ve dinî ilimler başta olmak üzere çok sayıda farklı bilim, sanat ve ilim dalını bulmak mümkündür. Yani öğrencinin, talep edenin veya muhatabın akli ve kalbi bilgilerine göre onlara yaklaşan Hz. Mevlâna'nın eğitimdeki amacı, insan-ı kamildir demek de mümkündür.

Ona göre insan nokсандır ve bu noksanlığını iyi bir eğiticinin önderliğinde giderebilir. Çünkü insanın bedeninde ve ruhunda bu cevher vardır. İhtiyaç olan ise bunun açığa çıkarılmasıdır. Bunun ana dayanağı olarak *Kur'ân*'daki, insanın nefsi ve onun farklı aşamalarını anlatan âyetlerden de hareketle, Hz. Mevlâna'nın terbiye konusundaki temel düşüncesi, kişinin bir eğitim ve terbiye dâhilinde nefsinin kırabileceği ve olgunlaşacağıdır. İlahî aşkı bulan birey hem toplumda hem de Allah'ın huzurunda değerli bir mertebeye ulaşmış olacaktır.

Onun düşüncesinde küçük âlem olan insan, büyük âlem olan kâinatın özü ve sebebidir. Bunun içindir ki Cenab-ı Hakk'ın tecellisi en güzel şekilde insanda görülür. Bu da ancak yaratılanların en şerefli olan insanlar arasındaki, Allah'ın en güzel şekilde tecellisinin görüldüğü insan-ı kamil'de ortaya çıkar.

O, insanı en zirvedeki olarak ele alır. Bu nedenle ona büyük değerler yükleyerek, kişinin başka bir kişiyi kendinden aşağı görmemesini ve diğer bütün etkenlerden sıyrarak kişiyi sadece insan olduğu için sevmeyi eğitiminin temel amaçları arasında görür. İnsanları seven kişinin onlara hizmetinin de sınırsız ve sualsiz olacağını bilen Hz. Mevlâna'nın eğitimden istediği, insanlara saygı ve sevgi göstermenin bir merhalesi olan sınırsız ve hoşgörülü hizmeti de öne çıkararak eğitimlerde bu hasletlerin olmasıdır. Çünkü bilgisiz, sabırsız olan ve hoşgörü sahibi olmayan kişilerin insanlara önder olmak için başa geçmesi, kılavuzluk etmesi o toplum için yıkımdır:

Bilgisizlere, geçtikleri mevkiin yaptığı fenalığı, yüzlerce aslan bir araya gelse yapamaz! (4, 1439).

Tamahkâr adamın gözünün önünde makam ve altın hayali, gözdeki kıl gibidir (2, s. 580).

Eskicilerde sabır ve hilm olsaydı hepsi de öğrenir, yeni ayakkabı diker, ayakkabıcı olurlardı (4, s. 3352).

Bu azmini sakın hor görme, ehemmiyetsiz sanma... Bu yolda sabır lazım, çekilecek mihnetlere tahammül gerek! (4, s. 466).

[Biz] rüşvet alan para-pul padişahı değiliz; paramparça [olmuş] gönül hırkalarını diker yamarız biz (Mevlâna, 1992: 2, s. 381)

Son söz olarak Hz. Peygamber'in ayağının tozu olduğunu ısrarla vurgulayan âlim ve önder Hz. Mevlâna'nın nasıl bir öğretici olduğunu, evrensel bir fikirle İslam'a olan katkılarını apaçık ortaya koyan şu sözlerini burada zikretmek noksan olan biz insanlar için önem arz etmektedir:

Yetmiş iki millet kendi sırrını bizden dinler, biz iki yüz millet ve mezhebi tek perdede birleştiren ney gibiyiz.

Pergel gibi bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum halde, diğer ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum. (Furûzanfer, 1963, IV)

KAYNAKÇA

Bayram, Ahmet (2001). *Mesnevî'de Mevlânâ'nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Furuzanfer, Bediüzzaman (1963). *Mevlâna Celâleddîn* (Çev. F. Nafiz Uzluk). Şark İslâm Klasikleri İçin Yardımcı Eserler: 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Mevlâna (1988). *Mesnevî*. Çev. Veled [Çelebi] İzbudak, Gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Mevlânâ Celâleddin (1992). *Dîvân-ı Kebîr*. Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (2010). *Fihî Mâ Fih*. Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul: Ataç Yayınları.